

Социалното пазарно стопанство като политическа ориентация

Икономическите и обществено-политическите принципи на социалното пазарно стопанство станаха привлекателни за редица партии и държави, особено след провала на марксистко-социалистическата концепция за устройство на обществото. Интересът на политиците и техните партии е вдъхновен от историческия опит. С концепцията си за социално пазарно стопанство Лудвиг Ерхард, Конрад Аденауер и политическите им съмишленици прокарват основните решения за бързото възстановяване на Западна Германия след края на Втората световна война, довели до постоянно и динамично развитие на икономиката и налагане на принципите на конкуренцията, нов социален ред и пълна заетост. На тази основа възниква интересът към обосновката и елементите на политиката за изграждане и развитие на социална пазарна икономика и най-вече към нейните етични и устройствено-политически принципи.

Представа за човека

Новото в концепцията за социалната пазарна икономика, за разлика от традиционното разбиране за пазарна икономика, е в представата за свободния и отговорен гражданин, както и в социалните цели на този стопански модел. Социалната пазарна икономика е свободен, основан на конкуренцията икономически ред, в чийто център стои самостоятелният, действащ на собствена отговорност индивид. Държавата определя правно-устройствените рамки на този ред, в който отделният човек може да разгърне свободно творческите си способности. Изразеното разбиране показва, че концепцията е изградена върху два елемента в развитието на икономиката: ясно формулирани държавни задачи и подчертан личен ангажимент на гражданите. Следователно този модел за обществено устройство на държавата изисква точно определяне на нейните задачи, гарантиране на свободата и на предприемачи, и на потребители, въвеждане на нов ред в техните взаимоотношения и в съотношението между конкуренция и социална сигурност и отговорност.

Концепцията за социалната пазарна икономика не приема както теорията на либерализма за свободната игра на пазарните сили и за максималната отдалеченост на държавата от напълно автономната икономика, така и социалистическата теория за доминиращата държава, ограничаваща тотално свободите и отговорностите на гражданите си. Те еднакво не са в състояние да съчетаят човешкото достойнство с демократичните свободи и обществените отговорности. Основната цел в концепцията за социалното пазарно стопанство е създаване на променлив и динамичен икономически ред, който да е съобразен с природата на човека. Човекът се нуждае от общността, за да се

изяви. Само когато поеме отговорностите за себе си и за другите, той може да се реализира. Природата на човека налага принципа на пълната заетост.

Икономически принципи

Свободният икономически ред, изразен с ключовата дума "социално пазарно стопанство", се изгражда в съответствие с определени икономически принципи. Основните от тях са:

Лоялна (добросъвестна) и свободна конкуренция. Конкуренцията е основен принцип на стопанския живот в социалната пазарна икономика. Задачата на държавата е да създаде правната и устройствената рамка на такъв ред, който, от една страна, да възпира икономическото надмощие на едни субекти да не нарушават самия принцип, застрашвайки правата на по-слабите и, от друга страна, да възпира своеволието и злоупотребата с власт, да отстранява неоснователните привилегии и да допринесе за социална уравновесеност и справедливост.

Отхвърляне на повсеместната намеса на държавата. Този принцип се налага не само от икономически, но и от етични съображения. Централизираната икономика, съществуваща в практиката на националсоциалистическата и комунистическата държава, не само е грубо игнориране на личната свобода при вземането на решенията и действията на отделния човек, но тя е и такава организация на общественото стопанство, за която е доказано, че не може да мери сили с пазарното стопанство, основано на свободната конкуренция.

Неприемане на неограниченото действие на пазара. За разлика от класическата представа, основана на свободното действие на пазарните сили, концепцията за социалната пазарна икономика приема необходимостта от определяне на ефективни законови рамки за действие на пазарните субекти и ограничена държавна намеса. Прилагането на този принцип има за цел да гарантира социалната справедливост, социалната сигурност и социалното равновесие в обществото. Той е предпоставка за създаване на такъв тип политическо устройство на държавата, основано на личната свобода, икономическата ефективност и социалните цели и ангажименти.

Ясно дефинирани държавни задачи. Три са основните стълбове в концепцията за социалното пазарно стопанство, около които възникват задачите на държавата и обществото: конкуренцията като условие за динамично развитие на икономиката; валутната система, гарантираща стабилна национална парична единица, и социалният ред, създаващ сигурност, равновесие на интересите и социална справедливост. За да се проявят напълно икономическите и социалните предимства на конкуренцията, тя трябва да бъде закриляна от правния ред, което е безспорна задача на държавата. За да се гарантира стабилността на националната парична единица и да се предпази паричната система от инфлационни шокове, държавата трябва да вмени със закон тази грижа на независимата централна банка.

Социалният ред в обществото трябва да гарантира достойно човешко съществуване на всички нетрудоспособни граждани, както и на тези, които по силата на обстоятелствата на трудовия пазар остават извън конкуренцията. Подчертан личен ангажимент на гражданите. Чрез все по-активното участие при решаване на обществени въпроси човек трябва да може сам да определя живота си. Охраната на основните ценности, на които се гради човешкото

достойнство на индивида - свободата, социалната справедливост и действената солидарност в обществото, изискват от него лична отговорност.

Концепцията за социалното пазарно стопанство акцентира върху моралната стойност на труда и личната отговорност в определени, допустими граници. Тя изисква да се открият ясно разликите между лицата, получаващи трудови доходи, и лицата, обхванати в системата на социалното подпомагане, имащи един и същ житейски статус.

Насърчаване на частната собственост

Данъчната система, паричната политика, правната уредба на пазара на работната сила и социалното осигуряване трябва да формират такива разходи в икономиката, които да не влошават инвестиционния климат. По-ниските лихви, данъци и осигурителни вноски допринасят, от една страна, за бързото нарастване на частните инвестиции и на потребителското търсене, а от друга спомогат за преодоляване на несъответствията между целите на политиката на заетост и на социалната политика.

Независим контрол върху монопола. Законите срещу картелите, т.е. срещу ограничаване на конкуренцията, са централен момент в правно-устройствените рамки на свободното и социално пазарно стопанство.

Определяне на трудовите възнаграждения чрез колективно трудово договаряне. Концепцията за социално пазарно стопанство изисква по-голяма гъвкавост на пазара на труда. Свободното договаряне от наемните работници на трудовите им възнаграждения с работодателите без опекунство от страна на държавата е един от нейните стълбове.

Участие на работниците и служителите в управлението на предприятията и в разпределение на печалбата. Правната рамка на това участие са приеманите закони за правата и задълженията на работодателите и работниците, съответно служителите, реформите в областта на акционерното право и приватизационните закони, с които се насърчава участието на работниците и служителите в собствеността върху капитала на приватизираните държавни фирми.

Обществено-политически принципи

Свобода. Социалната пазарна икономика се основава на правото на отделния човек свободно да разгръща и развива своята личност. Свободата на индивида му е нужна, за да използва своите дарби, способности и таланти за изграждане на собствения си живот, на неговите близки и на общността, в която живее. Задача на политическия ред в държавата е да осигури на човека необходимото пространство за неговата свобода.

Отговорност. Свободата дава възможност на човека за морален избор при взимане на решения. От нея произтича и отговорността пред съвестта му, пред близките и обществото.

Справедливост. Основата на справедливостта при социалното пазарно стопанство са еднаквите права и възможности за всички хора, а също така и съобразяването с икономическите и социалните предпоставки за достоен живот на индивида. От достойнството на човека се ражда правото на всеки свободно да разгръща и развива своята личност. Средството за гарантиране на справедливостта при социалното пазарно стопанство е правото. То предпазва

от своеволие и злоупотреба с власт и гарантира свободата на всеки и го защитава.

Солидарност. Този принцип се свързва със защитата на по-слабите, онеправданите и неуспелите. Солидарността в свободното пазарно стопанство изисква да се поема взаимна отговорност. Тя изисква отделният човек да се съобразява с това, което е добро за цялото общество, но и общността да поеме ангажимент към отделния човек.

Субсидиарност. Политическият ред, съответстващ на свободното социално пазарно стопанство, се характеризира с децентрализация на политическата власт. Това, което може да бъде решено, изпълнено и контролирано по-добре от по-низшите равнища на власт, трябва да е подчинено на субсидиарния принцип, отговарящ на съответното равнище, т.е. да бъде решено според компетентностите на това равнище.

Плуралистична демокрация. Политическото устройство на държавата, основано на личната свобода на гражданите, е плуралистичната демокрация. Според волята на свободните граждани тя дава възможност за адаптация или промяна на властта без насилие. Тя преодолява напрежението в обществото чрез самоопределението на гражданите, което трябва да е съобразено с общите интереси.

От антропологична гледна точка социалното пазарно стопанство се гради върху представата за свободния и етичен човек в демократичната правова държава. Без тази предпоставка дори най-ефективната икономическа и социална политика не е в състояние да формира свободно социално пазарно стопанство.